

Spontane minnesteder – sorg i fellesskap

Av Line Gjermshusengen, stipendiat i kulturminneforvaltning ved Institutt for historiske studier, NTNU. Hun deltar i forskningsprosjektet «July 22 and the Negotiation of Memory» og forsker på minnesteder etter 22. juli.
Publisert i juli 2015.

I dagene som fulgte etter 22. juli 2011 ble mange av Norges gater og torg dekket av blomster, lys, flagg, fotografier, kondolansekort og en rekke små og store gjenstander som alle symboliserte en felles sorg over det som hadde rammet landet vårt. Denne formen for kollektiv sorgmarkering kalles gjerne for spontane minnesteder. Dette er en måte å bearbeide og uttrykke sorg på som har økt i omfang de siste tiårene. De oppstår vanligvis som en reaksjon på at mennesker har gått bort på tragisk og uventet vis. De spontane minnestedene er uoffisielle i sin natur, det vil si at det er ingen fra offentlige, institusjoner, media, kirken eller lokalsamfunnet som forteller folk at de skal legge ned materiale på bestemte steder. Det skjer spontant gjennom at enkeltmennesker handler på eget initiativ. Den norske minneprosessen i dagene og ukene etter 22. juli var kjennetegnet av en vekselvirkning mellom private og offisielle initiativ. Kirken og offentlighetspersoner som kongefamilien, Oslos ordfører Fabian Stang og statsminister Jens Stoltenberg var alle tydelige deltakere i prosessen og bidro på ulikt vis til å forme minstedenes innhold og betydning, særlig gjennom den omfattende mediedekningen.

Etableringen av det største spontane minnestedet etter 22. juli, på plassen utenfor Oslo domkirke, var også preget av et samspill mellom offentlige og private initiativ. Domprost Olav Dag Hauge og de andre ansatte i Oslo domkirke ønsket å legge til rette for at mennesker som ikke opplevde det som naturlig å gå inn i kirken også skulle få muligheten til å tenne lys et sted, og de fikk tillatelse av politiet til å etablere et lystenningssted utenfor kirken. De første menneskene kom hit for å minnes allerede 23. juli, og få dager etter var plassen dekket av et stort blomsterhav. Det samme skjedde mange andre steder i landet, både i de større byene og på mindre steder. Alt av materiale fra minnestedene i Oslo, med unntak av blomster, ble noen uker senere samlet inn av Riksarkivet. I andre deler av landet ble materialet fra de spontane minnestedene samlet inn av de regionale statsarkivene, byarkiv og andre lokale arkivinstitusjoner, og finnes nå tilgjengelig for de som ønsker å studere våre reaksjoner på terrorangrepene. At materialet ble tatt vare på, sier noe om den verdien vi som samfunn tillegger denne formen for sorgmarkeringer.

22. juli-senteret

Gjennom global mediedekning av store katastrofer og minneprosessene i etterkant har mediene siden slutten av 1990-tallet bidratt sterkt til at det har utviklet seg en materiell «mal» for hva folk bringer med seg til minnstedene, og til selve ideen om at kollektive og offentlige sørgeprosesser er den rette og nødvendige måten å håndtere tragiske hendelser på. Gjennom mediene blir tragiske dødsfall gjort viktige, ikke bare for familiene til ofrene, men for hele nasjonen. Mediefokuset bidrar gjennom dette i stor grad til å skape det spesielle særtrekket ved spontane minnsteder kontra mer private minnsteder og ritualer; de gjøres krav på og brukes av andre personer enn kun venner og familie. I de senere årene har også de sosiale mediasamfunnene fått en viktig rolle i minnearbeidet. Den digitale delingskulturen muliggjør rask spredning av informasjon. Mye av minnearbeidet etter 22. juli foregikk nettopp på digitale plattformer, gjennom at det for eksempel ble opprettet ulike minnegrupper på Facebook og at folk uttrykte sympati på ulike måter gjennom egne brukerprofiler. Ett av de sitatene som forekommer oftest i det norske innsamlede materialet er: «Når en mann kan forårsake så mye ondt – tenk hvor mye kjærlighet vi kan skape sammen». Sitatet kom fra AUF-medlem Helle Ganestad, som la ut meldingen på Twitter natt til 23. juli. Det norske minnematerialet preges i stor grad av et fokus på kjærlighet og samhold, noe som også kom til uttrykk gjennom rosetogene som ble arrangert i Oslo og rundt om i landet etter 22. juli. Rosetogene kan sees på som en forlengelse av de spontane minnstedene gjennom at initiativet til det første rosetoget, som ble arrangert i Oslo den 25. juli, kom i form av en uoffisiell Facebookgruppe og at initiativtageren var en helt vanlig bruker av det sosiale mediet.

Det folk bringer med seg av materiale til spontane minnsteder er sjelden verdifulle ting i rent økonomisk forstand. Verdien ligger heller i den symbolikken som tillegges gjenstandene. Blomster kan for eksempel være et symbol på skjønnhet og på hvor kort livet er. Kosedyr, og da særlig teddybjørner, er også typiske minnstedsobjekter, og disse kan symbolisere tapt uskyld eller håp, samtidig som de er en kilde til trøst. Håndskrevne kort, kondolansekort, dikt og brev gir stemme til de som er rammet av sorg og muliggjør «samtaler» med og betroelser til de som har mistet livet. Man finner ofte fotografier i tilknytning til brev og kort. Fotografiene skiller seg ofte ut gjennom at de som regel legges ned av mennesker som kjente ofrene personlig. Gjennom fotografier oppnås en spesiell sanselig nærhet som er viktig for de som hadde personlige bånd til de avdøde.

Et annet viktig aspekt ved de fysiske sidene ved spontane minnsteder er knyttet til nærheten i tid. Gjennom følelsen av tomhet og fravær som oppstår etter store tragedier, spesielt hvor flere har mistet livet på en brå og voldsom måte, får mennesker et behov for å skape en tilstedeværelse. Dette kan være noe av årsaken til at man ofte ser at minneprosessene settes i gang ganske umiddelbart etter slike hendelser, man ønsker å fylle tomrommet med et meningsfylt innhold. Gjennom den aktive tilstedeværelsen uttrykker man samtidig at man ønsker å bidra til at samfunnet bringes tilbake til sin opprinnelige orden. Etter politiske terrorangrep som 22. juli blir det ekstra viktig for mange å gjøre en innsats for og gjenetablere

22. juli-senteret

det verdigrunnlaget som samfunnet er tuftet på. Hilsener som «Dere døde ikke forgjeves» og «Ikke ett minutt stillhet, men et helt liv i kamp for deres verdier» bærer bud om at de gjenlevende skal jobbe sammen for å hindre at noe lignende skjer igjen. Dette er også en måte å bearbeide de traumatiske hendelsene på, man søker trøst i tanken om at det ut av en tragedie kan komme noe godt hvis vi står sammen om å gjennomføre de endringene som må til. Man forsøker å finne en mening i det meningsløse.

I sin nåværende form, samlet i arkivbokser på Riksarkivet og statsarkivene rundt om i landet, framstår materialet fra de spontane minnestedene som noe ganske annet enn hva det opprinnelig var. De fleste av de spontane minnestedene som oppstod i Norge etter 22. juli er dokumentert gjennom fotografier, slik at man kan spørre seg om hvilken verdi disse løsrevne gjenstandene og dokumentene har for oss i dag. Helena Wright, kurator ved National Museum of American History, beskriver på nettsidene til utstillingen «September 11: Bearing Witness to History» hva som gjør fysiske objekter spesielt viktige for oss:

Objects, I think, are witness to the fact that something did exist in the past. They're a real physical reminder that the past is not just an abstraction, it is a reality and things were made at a different time by different people who've preceded us. And it's a way to sort of connect with the past in a very physical, tactile way.

De fysiske gjenstandene har altså en spesiell egenart og tiltrekningskraft som ikke kan fanges av fotografier eller digitale representasjoner. De gjør fortiden til noe konkret for oss, slik at den ikke kun blir abstrakte ideer om noe som har passert. De er håndfaste og autentiske bevis på at noe faktisk har skjedd. Like viktig er det at vi, gjennom å ta vare på materialet, også får muligheten til å studere innholdet i de enkelte bidragene til de spontane minnestedene nærmere. De som deltok i å skape minnestedene satte ord på hva som er godt med samfunnet vårt og hva som er verdt å kjempe for, men også på hva vi må forandre og bekjempe. 22. juli var en nasjonal krise, men nasjonen Norge er en annen enn den nasjonen som har opplevd kriser tidligere. Vi har nå en mer sammensatt og mangfoldig kultur, og minnematerialet er et sterkt bilde på dette, gjennom at flere av de som ble drept hadde en annen etnisk bakgrunn og at hovedmotivet til gjerningsmannen knyttet seg til nettopp frykten for det flerkulturelle samfunnet. I materialet finnes det blant annet flagg fra ulike nasjoner, og en del av hilsenene er også skrevet på andre språk. Dette viser at materialet rommer et mangfold av temaer som kan tas opp til refleksjon og diskusjon. Gjennom å bli tatt inn i arkivinstitusjoner, som gjerne omtales som «samfunnets hukommelse», blir materialet fra de spontane minnestedene til en del av historien om hva det vil si å være norsk, og hvordan det endres over tid. Tragedier som den som rammet Norge den 22. juli får oss til å tenke over hva slags samfunn vi ønsker å leve i, og materialet fra de spontane minnestedene kan på den måten sees på som et verdifullt uttrykk for denne svært viktige, nasjonale refleksjonsprosessen.

22. juli-senteret

Tips til videre lesning :

Botvar, Pål Ketil, Ida Marie Høeg og Olav Agedal (red.). Den offentlige sorgen: Markeringer, ritualer og religion etter 22. juli. Oslo: Universitetsforlaget, 2013.

Kverndokk, Kyrre. «I kveld er gatene fylt av kjærlighet: Om spontane minnesteder, communitas og rituell renselse etter 22. juli 2011». I Kulturaliseringens Samhålle: Problemorienterad kulturvetenskaplig forskning vid Tema Q 2002–2012, red. av Svante Beckman. Linköping: Linköpings universitet, 2012.

kongehuset.no. «[Kondolanser](#)»

regjeringen.no. «[Bidrag til barn og unges kondolanseprotokoll](#)»

Utenriksdepartementets fotoalbum på flickr: «[Verden sørger med Norge](#)»

Fordypningstekst: «[Sosiale medier og kjærlighetsfortellingen om 22. juli](#)»